

DESPRE UNELTELE DIN PIATRĂ DESCOPERITE ÎN JUDEȚUL SĂLAJ ȘI ÎN ZONELE ÎNVECINATE

Materialul litic constituie o importantă mărturie a vieții economice din epocile străvechi, însă cercetarea acestui mijloc de muncă este îngreunată de mai mulți factori: lipsa sau raritatea dovezilor privind funcționalitatea; puținele informații privind materia primă și resursele și descoperirile fortuite. În ultimul timp s-au intensificat legăturile interdisciplinare dintre arheologie, geologie și matematică, astfel încât cercetarea a putut face pași însemnați. Analiza tipologică este una dintre căile importante în cercetare. Ținem să precizăm că denumirile folosite de noi sînt convenționale pentru că o serie de piese puteau să aibă mai multe întrebunțări. Clasificările care s-au făcut au ținut seama de mai mulți factori, prin care s-au eliminat pe cît a fost posibil subsubîmpărțirile, deoarece multe dintre variante au fost determinate de tehnica de prelucrare și de materia primă uzitată, iar nu de funcționalitate.

În ordonarea tipologică a materialului litic de care ne ocupăm, aparținînd neo-eneoliticului s-a ținut cont de mai multe criterii:

- 1 — tehnica de prelucrare;
- 2 — funcționalitatea principală;
- 3 — aspectul general;
- 4 — secțiunile transversală și longitudinală;
- 5 — dimensiunile (lungime, lățime, lățime tăiș, grosime, diametrul orificiului și unghiul);
- 6 — materia primă.

După primul criteriu s-au separat patru categorii:

- 1) cioplite (retușate, neretușate; pe lamă, pe așchie);
- 2) șlefuite (perforate și neperforate);
- 3) refoșite;
- 4) resturi de prelucrare, materiale brute și cu început de prelucrare.

Luînd în considerare și cel de al doilea criteriu aceste categorii se pot împărți în subcategorii de la 0 la 9 și de la a la z (folosim limbajul combinat de cifre și litere după caz, datele urmînd să fie supuse unei analize automate). Astfel pentru prima categorie avem următoarele: 1 — *lamă*; 2 — *fragmente lamă sau piese componente*; 3 — *gratoare*; 4 — *străpungătoare*; 5 — *virfuri*; 6 — *burin*; 7 — *răzuitoare*. Pentru uneltele șlefuite avem subcategoriile: a) *topoare*; b) *șlefuitoare*; c) *ciocane*; d) *săpăliși* (sau unelte pentru munca cimpului); e) *cușite*; f) *sceptre*;

g) *greutăți*; h) *lustruitoare*; i) *zdrobitoare*; j) *percutoare*; k) *rîșnițe*; l) *măciuci*; m) *brăzări*; n) *pandantive*; o) *mărgele*; p) *nasturi*; r) *inele*; s) *fusaiole*. Cea de a treia categorie cunoaște subdivizarea celorlalte două tratate mai sus, iar cea de a patra cuprinde următoarele subcategorii: 1 — *nuclee*; 2 — *așchii*; 3 — *dopuri de perforare*; 4 — *materie brută* 5 — *obiecte în curs de confecționare* cu subcategoriile de la categoriile 1 și 2.

Supuse analizei și după cel de al treilea criteriu cel al aspectului general, aceste subcategorii le-am separat în grupe care merg de la 0 la 9, iar pentru topoare, unde sînt mai multe grupe, de la a la z. (Exemplificările s-au făcut în tabelul anexat).

Dățile și teslele nu au fost introduse în subcategorii aparte deoarece au fost cuprinse în marea masă a topoarelor. Separarea lor se poate realiza ușor după secțiunea longitudinală și după raportul dintre lungime, lățime și grosime.

Analizele pe grupe și subgrupe se vor face cu mai multă exactitate cînd se rezolvă problemele ridicate de: utilizarea și reutilizarea unei piese în mai multe domenii; distanța față de resursa de materii prime și cantitatea de piese dintr-o stațiune sau dintr-o locuință; evoluția comunității și gradul de dezvoltare a utilajului litic.

Fiecare grupă este supusă analizei pe baza celui de al patrulea criteriu (după secțiunea transversală și cea longitudinală) obținîndu-se următoarea subîmpărțire: 1) *neregulată*; 2) *triunghiulară*; 3) *trapezoidală*; 4) *ovală*; 5) *dreptunghiulară*; 6) *de tip pană*; 7) *plan-convexă*; 8) *circulară*; 9) *de tip calapod*; 10) *elipsoidală*.

Următorul pas se realizează prin cercetarea rapoartelor date de dimensiuni (lungime-lățime, lățime-grosime și lungime-unghi).

În cercetarea analitică a utilajului litic un rol important revine geologului care trebuie să facă o clasificare după natura și caracteristicile materiei prime pentru a depista resursele și posibilele căi de comunicație dintre triburi.

Clasificarea tipologică tratată mai sus nu este rigidă, ea poate fi îmbunătățită în funcție de noi date. Lucrarea de față constituie doar un început și face parte dintr-un program vast de cercetare a comunităților preistorice.

În studierea utilajului litic una dintre cele mai grele probleme este cea privind funcționalitatea, deoarece, (mai ales uneltele), puteau avea mai multe întrebuințări. Astfel, din categoria uneltelor cioplite: lamele simple puteau fi folosite ca răzuitoare sau cuțite; lamele cu trunchierea retușată erau gratoare; gratoarele serveau și ca răzuitoare; răzuitoarele erau întrebuințate ca cuțite sau străpungătoare; străpungătoarele ca vîrfuri de săgeți, sulțe sau pumnale; etc. Dintre uneltele șlefuite amintim: topoarele perforate care pot fi: topoare; topoare-ciocan; topoare-îrîncăp; ca săpăligi pot fi folosite topoarele dreptunghiulare (cu secțiunea longitudinală elipsoidală sau pană), iar unele cu rost de brăzdare (?); greutatea pot fi măciuci, zdrobitoare, percutoare; percutoarele pot fi și zdrobitoare. Am dat doar cîteva exemple pentru a se vedea cît de dificilă este o împărțire tipologică după un criteriu funcțional, deoarece aceasta necesită o analiză complexă, multidimensională, pentru alcătuirea unui limbaj comun, cît mai corect, chiar dacă este convențional.

Relațiile cronologice nu socotim necesar să le luăm în discuție, fiindcă materialele analizate în această lucrare, provin, în general, din pe-riegheze, urmînd ca într-o etapă următoare să continuăm cercetarea pe materiale ce pot fi încadrate cultural și stratigrafiate, după care etapă, se vor putea trage concluzii mai ample privind evoluția și funcționalitatea utilajului litic, se vor desprinde date de ordin economic, social și cul-

tural¹. Atribuirile culturale au fost făcute pe baza ceramicii descoperite în contextul arheologic din care provin și obiectele studiate în această lucrare².

ZOIA KALMAR

ON THE STONE IMPLEMENTS FOUND IN THE SĂLAJ DISTRICT AND IN THE NEIGHBOURHOOD

(Summary)

The paper presents neo — eneolithic stone objects. They underwent a typologic survey based on the following criteria:

1. Confection technique;
2. General use;
3. General aspect;
4. Transversal and longitudinal section;
5. Size (length, width, width of the blade, thickness, diameter of the hole and the angle of the lateral parts);
6. Raw material.

The table comprises some types of objects coming from sites situated in different geographical areas. The paper deals with the manifold use of certain pieces, what implies multi-dimensional and thorough analysis, in order to get results as correct as possible. The chronological relations will be discussed latter on.

¹ Al. Păunescu, în *SCIV*, 15, 3, 1964, p. 321—336; Idem, *Evoluția uneltelor și armelor de piatră cioplită descoperite pe teritoriul României*, București, 1970, p. 3—36; D. Klarke, *Analytical archaeology*, Londra, 1971, p. 131—229; Șt. Dănilă — G. Marinescu, în *File de istorie*, 3, 1974, p. 11—55, G. Marinescu — Al. Retegan, în *File de istorie*, 3, 1974, p. 443—451; E. Comșa, în *Muzeul Național*, 2, 1975, p. 209—223; Gh. Lazarovici, în *ActaMP*, 1, 1977, p. 35—41; M. Kaczanowska — J. Lech, în *ActaArchCarp*, 17, 1977, p. 5—28; Z. Kalmar, în *Marmația*, 5—6, 1979—1981, p. 107—110; M. Kaczanowska, în *ActaArchCarp*, 20, 1980, p. 19—56; E. Lakó, în *ActaMP*, 5, 1981, p. 37—119; M. Kaczanowska — J. K. Kozłowski — J. Makkay, în *ActaArchCarp*, 21, 1981, p. 105—117; M. Kaczanowska, în *ActaArchCarp*, 22, 1982/1983, p. 65—95; M. Kaczanowska — J. K. Kozłowski, în *Preġtampano iz Istraživanje*, 10, 1983, p. 253—275; D. Ignat, în *StCom Satu-Mare*, 1983.

² Z. Kalmar, în *ActaMN*, 21, 1984, (sub tipar).

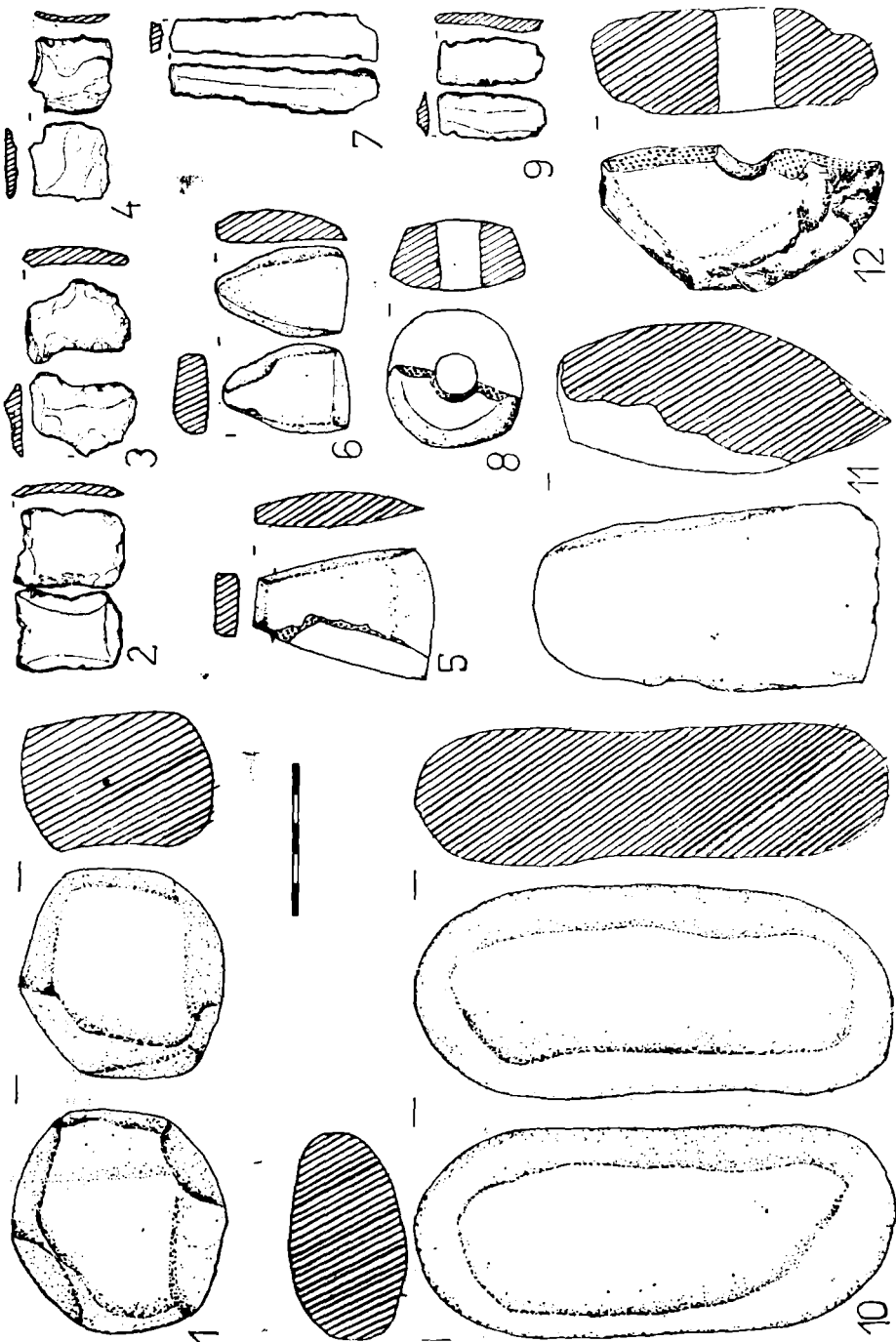

Fig. 1. Ratin 1—5, 7, 9; Moigrad 6; Borla 8, 10—12.

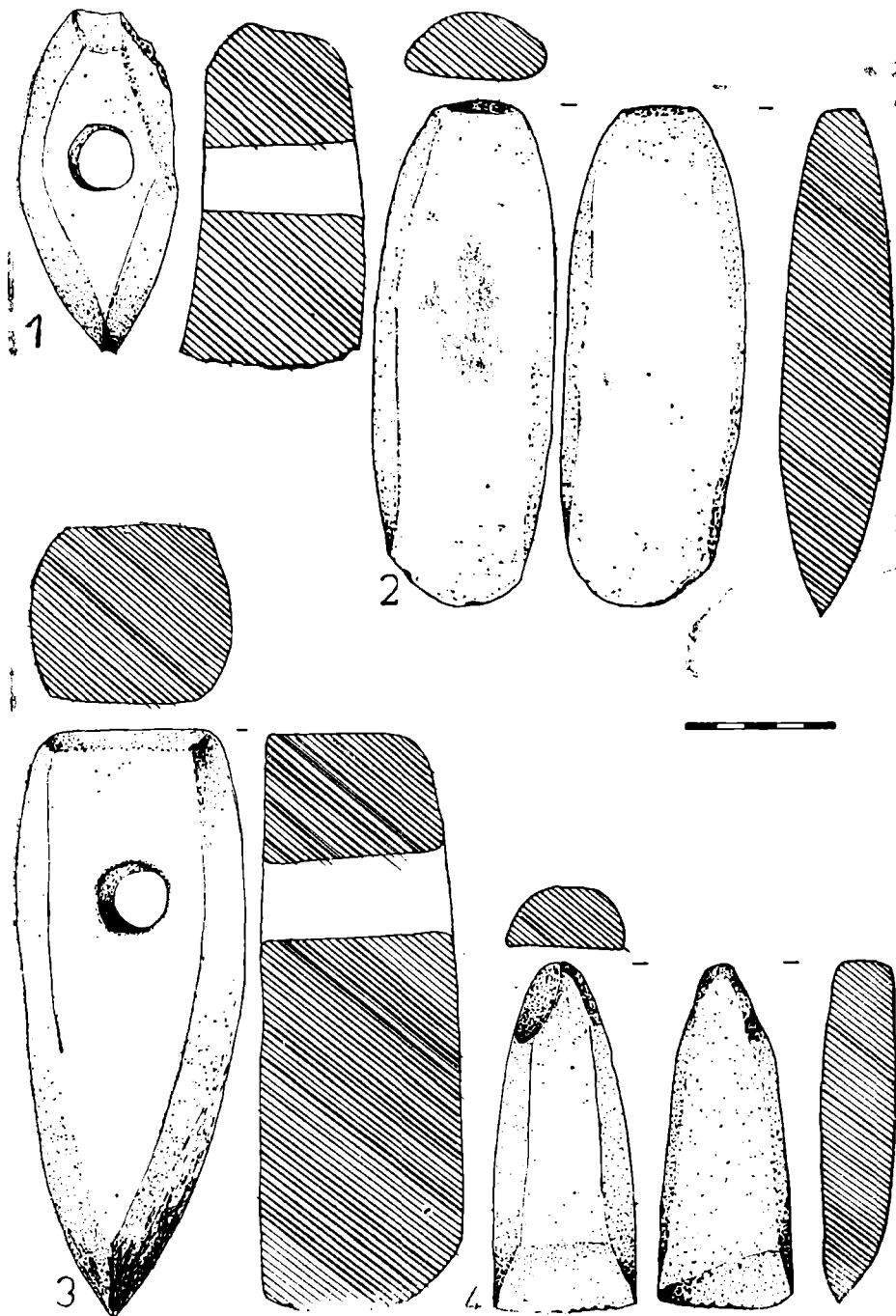

Fig. 2. Borla 1—2; Șimleul Silvaniei 3; Giurtelecul Șimleului 4.

Denumirea piesei	Tipul	Localitatea	Muzeul și nr. inv. MIC	Materia primă	L.	l.	l tăiș	Gr.	D.	U	Cultura
Lamă cu scobitură, fig. 1/9	11173	Ratin, Sj.	IV. 2345	obsidian	25	15		5			Tiszapolgár
Idem, fig. 1/7	11173	"	IV. 2344	calcedonie	70	12		5			"
Frg. lamă neretușată	12211	Vlașa, Cj	P. 76776	corneană	25	21		5			Gr. Iclod
Lamă denticulată, trapez	11133	"	P. 76759	"	20	20		5			"
Lamă simplă, retuș fin	11123	"	P. 76782	"	17	14		3			"
Idem	11123	"	P. 76752	obsidian	14	13		2			"
Lamă neretușată, trapez	12123	"	P. 76751	calcedonie	22	16		4			"
Idem	12123	"	P. 76775	corneană	26	24		5			"
Idem, secțiune triunghi	12122	"	P. 76758	"	34	19		5			"
Lamă denticulată	11133	"	P. 76761	"	32	20		6			"
Idem	11133	"	P. 76756	"	37	20		5			"
Idem	11133	"	P. 76750	"	38	16		4			"
Lamă trunchiere retuș.	11152	"	P. 76749	"	40	19		5			"
Idem, trapez.	11153	"	P. 76781	calcedonie	47	20		4			"
Lamă neretuș.	12123	"	P. 76787	corneană	57	23		6			"
Lamă cu scobitură	11173	"	P. 76766	"	61	20		4			"
Lamă denticulată	11133	"	P. 76757	"	65	25		5			"
Idem	11133	"	P. 76788	"	65	19		8			"
Lamă trunchiere retușată	11153	"	P. 76789	riolit vitros	84	25		10			"
Frg. lamă simplă	11222	Deva— Tăușaș	P. 77383	jasp	18	15		3			c. Vința— Turdaș as- pectul Tăușaș
Lamă denticulată, frg.	11233	Deva—Tău- șaș	P. 77382	jasp	25	19		3			c. Vința— Turdaș as- pect Tăușaș
Lamă cu scobitură	11172	Gilău, Cj.	P. 79100	obsidian	37	26		4			gr. Iclod
Lamă denticulată	11133	"	P. 79103	"	32	13		4			"
Idem	11333	"	P. 79098	"	31	12		1			"
Frg. lamă simplă	11222	"	P. 79105	"	17	16		3			"
Idem	11222	Ruginosu, Cs.	R. 13	"	13	8		1			c. Vința B ₁ /C
Lamă trunchiere retușată	11153	"	P. 79046	calcedonie alb	23	14		2			"
Lamă denticulată	11132	"	P. 79060	"	35	12		2			"
Idem, secț. trapez.	11133	"	P. 79050	"	47	15		3			"
Idem	11133	"	P. 79043	"	52	20		3			"

Lamă simplă	11123	„	P. 79053	„, cenușie	43	13	2	„
Lamă denticulată	11133	„	P. 79038	„	30	16	3	„
Idem, secț. triungh.	11132	„	P. 79041	„, ruginie	40	19	5	„
Idem, secț. trapez.	11133	„	P. 79044	„	38	22	4	„
Idem, secț. triungh.	11132	„	P. 79052	„	31	12	3	„
Lamă cu trunchiere retuș	11153	„	P. 79084	„, cafenie	53	15	5	„
Lamă cu scobitură	11173	„	P. 79054	„, ruginie	35	16	2	„, fig. 5/6*
Frg. lamă cu trunc. retuș	11253	„	P. 79062	„	19	8	2	„
Lamă denticulată	11133	Cenade, Ab.	P. 78459	jasp brun	53	20	4	c. Petrești
Idem	11133	„	P. 78461	gălbui carneol	30	16	1	„
Idem, secț. triungh. frg.	11232	Timișoara Freidorf 1.	P. 77714	roșu calcedonie albă	12	11	2	c. Banatu- lui faza IA
Lamă simplă, trapez	11123	„	P. 77715	„	26	12	2	„
Idem	11123	„	P. 77713	„	32	11	1	„
Lamă trunchiere retușată	11173	„	P. 77711	„	36	14	3	„
Gratoar patruleter, fig. 1/2	13353	Ratin, Sj.	IV. 2343	„, cenușie	35	25	5	Tiszapolgár
Gratoar pe așchie, fig. 1/3	14311	„	IV. 2342	„	34	23	7	„
Gratoar patruleter, fig. 1/4	14351	„	IV. 2341	„, cenușie	25	25	4	„
Gratoar circular	13381	Vlaha, Cj.	P. 76762	„	32	30	8	Gr. Iclod
Gratoar simplu, lamă	13311	„	P. 76779	„	26	24	4	„
Gratoar de tip „D”	13343	„	P. 76777	„	18	10	5	„
Gratoar semicircular	14321	„	P. 76763	„	25	22	12	„
Gratoar, pe așchie	14311	„	P. 76765	„, gălbui	34	21	2	„
Gratoar pe lamă	13311	„	P. 76760	corneană	37	33	7	„
Gratoar din frg. lamă	33311	„	P. 76778	calcedonie	15	12	5	„
Gratoar pe lamă	13312	Deva-Tău- laș	P. 77381	jasp	42	20	11	Vinca- Turdaș aspect Tăulaș
Gratoar pe așchie	14311	„	P. 77378	„	40	50	13	„
Gratoar pe lamă	13313	Gilău, Cj.	P. 79099	opal	28	25	17	Gr. Iclod
Gratoar pe așchie, trapez	14313	„	P. 79102	obsidian	18	17	3	„
Idem, secț. neregulată	14311	Almaș, Ar.	P. 77850	calcedonie albă	49	28	8	Starčevo- Criș faza II
Idem	14311	„	P. 77851	„	28	34	6	„, fig. 2/0

* Trimiterile se fac la figurile din lucrarea de la supranota 2.

Denumirea plesei	Tipul	Localitatea	Muzeul și nr. inv. MIC	Materia primă	I.	I.	I tăiș	Gr.	D.	U	Cultura
Idem, trapez.	14313	Vinga, Ar.	P. 78662	jasp	20	30		9			c. Banatu- lui faza IB/ II
Gratoar pe așchie	14311	Ruginosu,	P. 79040	calcedonie	37	20		8			Vinca B ₁ /C
Idem	14311	"	P. 79051	" , vișinie	29	17		8			"
Idem	14311	"	P. 79049	" , albă	36	28		3			"
Idem	14311	"	P. 79045	" , ruginie	30	40		7			"
Idem	14331	"	P. 79042	" , cenușie	33	30		10			"
Idem	14311	"	P. 79037	"	30	33		17			"
Gratoar de tip „D”	13343	"	P. 79085	"	22	28		3			" , fig. 5/3
Idem	13343	"	P. 79055	"	20	22		3			"
Gratoar pe așchie	14314	"	P. 79057	" , roșcat	30	20		4			"
Idem, dublu, unguiform	14333	Sichevița, Cs.	P. 78391	jasp	27	22		4			Starčevo— Criș faza IV
Idem, simplu	14313	"	P. 76449	calcedonie albă	34	13		4			"
Idem, semicircular	14324	Cenade, Ab.	P. 78460	obsidian	37	28		3			Petrești
Idem, simplu	14311	"	P. 78467	calcedonie albă	38	37		5			"
Idem	14311	Timișoara— Freidorf I	P. 77719	"	23	16		10			c. Banatu- lui faza IA
Gratoar circular	14381	"	P. 77716	"	17	16		7			"
Gratoar simplu	14311	"	P. 77724	"	23	26		5			"
Idem	14311	"	P. 77722	"	18	17		6			"
Idem, dublu	14331	"	P. 77718	"	39	31		6			"
Gratoar semicircular	14321	"	P. 77720	"	20	16		6			"
Gratoar simplu	14311	"	P. 77717	"	26	15		3			"
Idem	14311	"	P. 77726	"	27	30		4			"
Gratoar de tip „D”	14341	"	P. 77725	"	17	25		8			"
Gratoar simplu	14311	"	P. 77723	"	37	27		6			"
Gratoar dublu	14331	"	P. 77727	"	20	14		1			"
Idem	14311	"	P. 77710	obsidian	22	16		2			"
Gratoar semicircular	13323	"	P. 77712	calcedonie	20	15		4			"
Gratoar patruleter	14353	Seini, Mm.	P. 79259	opal trans- lucid	25	12		5			neolitic mij. fig. 4/8

Vîrf săgeată	13510	Ohaba, Ab.	P. 78533	calcedonie	65	25		6		neolitic târz. fig. 7/8 ,, fig. 7/3
Vîrf de suliță (lance)	13504	Bn, zona Bîrgaielor	P. 78534	„	154	35		14		
Răzuitor romboidal	13703	Ruginosu, Cs.	P. 79039	„, albă	65	35		8		Vința B ₁ /C
Răzuitor simplu	13713	„	P. 79047	„	41	25		9		„
Idem, secț. neregulată	13711	Rădești, Ar.	P. 78426	„	61	35		7		Starčevo— Criș fig. 2/12
Topor trapezoidal, frg. Fig. 1/5	26ac56	Ratin, Sj.	IV. 2346	diabaz uralit	58	25	15	10		Tiszapolgár
Topor calapod, Fig. 1/4.	26ad57	Giurtelecul Șimleului, Sj.	IV. 2350	„	116	40	49	27		neolitic
Topor vălătuc, Fig. 2/2	26ae47	Borla, Sj.	IV. 2358	„	167	57	48	37		„
Topor-zdrobitor	26af57	Arad 2	P. 78873	gabrou	123	39	40	34		Gr. Szakál- hát
Topor trapezoidal	26ac56	„	P. 78872	serpentinit	43	29	34	9		„
Topor vălătuc	26ae97	Cojocna, Cj.	P. 78552	diabaz uralit	120	50	30	35	5	neolitic fig. 7/1
Topor dreptunghiular	26af46	Apa, Sm.	P. 79200	corneană	64	46	45	17	—	„, fig. 4/1
topor trapezoidal	26ac56	„	P. 79199	„	63	40	35	11	6	„, fig. 4/2
topor dreptunghiular	26af76	„	P. 79201	„	57	53	50	12	2	„, fig. 4/3
Topor dreptunghiular	26af00	Turdaș	P. 67135	diabaz	73	37	37	12	—	Vința— Turdaș, fig. 4/4.
Topor-ciocan migdaliform, Fig. 2/1	25aa34	Borla, Sj.	IV. 2364	andezit bazaltic	114	50	60	53	28/ 25	Tiszapolgár
Topor naviform	25ab55	Ciceu Co- rabla	P. 78717	corneană	105	40	25	25	19/ 17	eneolitic
Topor-ciocan triunghiular	25ag43	Șimleul Silvaniei	muz. Baia- Mare 307	„	197	77	68	64	28/ 31	„
Șlefuitor	26ab44	Vlaha, Cj.	P. 76774	gresie gro- sieră	65	48		18		Gr. Iclod
Șlefuitor aproape circular	26bb44	„	P. 76771	„	100	76		24		„
Greutate sferoidală Fig. 1/12	25g844	Borla, Sj.	IV. 2382	—	93	47		31	21	?
Greutate ovală	25g744	Gilău, Cj.	P. 79107	calcar cre- tacic	55	62		20	20/ 15	eneolitică
Lustruitor triunghiular Fig. 1/6	26h247	Molgrad, Sj.	IV. 2359	jasp	42	27	(29)	14		Coțofeni
Lustruitor dreptunghiular	26h357	Gilău, Cj.	P. 79109	gresie căr- bunoasă	80	23		19		?

Denumirea piesei	Tipul	Localitatea	Muzeul și nr. inv. MIC	Materia primă	L.	l.	1 tăiș	Gr.	D.	U.	Cultura
Zdrobitor circular Fig. 1/1	261855	Ratin, Sj.	IV. 2361	granit aplitic	72	68		47			Tiszapolgár
Zdrobitor oval Fig. 1/10	261744	Borla, Sj.	IV. 2362	andezit bazaltic	154	70		45			neolitic
Idem din topor perforat	35ia45	Șoimeni, Cj	P. 78549	corneană	70	58		35	25/ 23		„, fig. 7/2
Frg. rîșniță	26k2	Vlaha, Cj.	P. 76770	gresie grosieră	96	97		60	49		Gr. Iclod
Fusaioală	25s1	Borla, Sj.	IV. 2570	tuf vulcanic	45	45		24	14		?
Nucleu	49141	Ratin, Sj.	IV. 2432	carneol	50	48		16			Tiszapolgár
Idem	„	Vlaha, Cj.	P. 76773	gnais migmatizat	49	19		7			Gr. Iclod
Idem	„	„	P. 76772	„	55	30		10			„
Idem	„	Deva— Tăușaș	P. 77379	jasp	50	35		35			Vinča— Turdaș
Idem	„	„	P. 77380	„	25	23		18			„
Idem	„	„	P. 77384	„	15	8		3			„
Idem	49141	Gilău, Cj.	P. 79104	obsidian	25	20		12			Gr. Iclod
Idem	„	Almaș, Ar.	P. 77852	calcedonie	42	28		27			Starčevo— Criș faza II

Idem	P. 77853	jasp	51	40	35	..
Idem	P. 77854	..	50	40	37	..
Idem	..	Vinga, Ar.	P. 78656	..	60	44	34	c. Banatu- lui faza IB spre II
Idem	..	Ruginosu, Cs.	P. 79032	..	55	40	32	Vinca B ₂ /C
Idem	P. 79033	..	49	32	33	..
Idem	P. 79034	..	83	43	35	..
Idem	..	Timișoara-1 Freidorf	P. 77728	calcedonie	30	30	25	c. Banatu- lui faza IA
Idem	P. 77729	..	45	44	36	..
Așchie	49241	..	P. 77721	..	20	16	5	..
Idem	..	Sichevița	P. 76451	.., albă	25	20	7	Starčevo— Criș faza IV
Idem	..	Vlahă, Cj.	P. 76754	..	14	13	2	Gr. Iclod
Idem	P. 76764	obsidian	18	13	3	..
Idem	P. 76753	..	15	8	2	..
Idem	..	Ruginosu	P. 79056	cuarț pegmatitic	38	13	5	Vinča B ₂ /C
Idem	P. 79059	..	35	25	10	..
Idem	P. 79036	calcedonie albă	40	18	18	..
Idem	P. 79061	..	14	14	5	..